

Een begin van een bloemlezing

De kwakzalver in de literatuur

C.N.M. Renckens

Omdat leven en dood onvergankelijke thema's zijn in de literatuur en volgens sommigen de Dood zelfs het enige ware thema is, komen medici in de belletrie vaak in beeld. Als brengers van de slechte boodschap, als onderwerpen van spot - zoals bij Molière en Conan Doyle - of als bedriegers zoals in Shaws *Doctor's Dilemma*.

Geneesheren zijn dus niet zelden de hoofdpersoon (zoals in *De dokter en het lichte meisje* van Vestdijk, in *Dr Zjivago* van Pasternak en in *Het bezoek van de lijfarts* van Per O. Enquist). Toch is het imago van het artseneroep in de literatuur niet ongunstig, niet alleen dankzij de grote stroom doktersromans, maar ook dankzij serieuzere auteurs die de arts op handen dragen. Men denke aan de welwillende verhalen van schrijvers als Richard Gordon. De succesvolle Britse arts-auteur A.J. Cronin schreef ook prachtig over de doktersziel, maar was volgens W.F. Hermans een bedrieger die sentimentele romans over het artseneroep schreef om het argeloze publiek in te peperen dat artsen eigenlijk heiligen zijn.

Materiaal te over dus voor een medisch geïnteresseerde literatuurwetenschapper of bloemlezer, maar een systematisch overzicht van de rol van de arts in de literatuur is voorzover ons bekend nog niet geschreven. Vestdijk schreef in 1977 op verzoek van de Delftse Gist en Spiritusfabriek zijn *De zieke mens in de romanliteratuur* en in 1969 was al eens *De arts in de science-fiction literatuur* verschenen, ingeleid door Belcampo, met voornamelijk Engelse passages en ook al uitgebracht in opdracht van een Delfts bedrijf, Mycofarm. Deze publicaties dragen de sporen van haast en zijn overduidelijk gelegenheids-werkjes. Meer recent schreef Frans Meulenberg in *Medisch Contact* cursiefjes over 'ziekte in de literatuur', waarin hij een groot aantal aandoeningen en schrijvers kort behandelde. In 1997 werden deze gebundeld in zijn *Een Fistel van Tijd*. Daarin zijn ook verwijzingen naar Engelstalige boeken over dit onderwerp te vinden.

In dit stuk laten wij 'de arts en de literatuur' voor wat ze zijn en willen we proberen een begin te maken van een - met uw hulp later hopelijk tot meer compleetheid uitgroeïende - bloemlezing over de kwakzalver in de literatuur, met de nadruk op het Nederlandse taalgebied. Voordat wordt begonnen met het eigenlijke onderwerp van deze anthologie ter in-

leiding eerst nog twee citaten van twee belangrijke auteurs, die een helder beeld geven van hoe zij aankeken tegen het reguliere medisch beroep.

De boosaardige **W.F. Hermans** moet maar weinig hebben van de esculapen en gaf in zijn *Dag dokter!*, nadat het hem eens was opgevallen hoeveel bewondering en ontzag het uitspreken van die woorden inhield, een korte samenvatting van zijn visie op de arts.

W.F. Hermans

'De medicus bezit een door de staat gegarandeerd patent, dat hij, merkwaardig genoeg, nog met hand en tand moet verdedigen ook. Weliswaar bezitten andere academisch gevormde geleerden overeenkomstige patenten, maar men hoort nooit dat een banketbakker voor natuurkundeleraar speelt op een gymnasium of dat het petroleummannetje solliciteert naar een

betrekking als verzekeringswiskundige. Ingenieurs, kristallografen of astronomen hebben van beunhazen niets te vrezen.

Anders is het gesteld met oom dokter. De eerste de beste piskijker is in staat hem een moordende concurrentie aan te doen, het halfidiote kruidenvrouwtje van Moordenaarsgraf veegt hem de boterham uit de mond. De sterke arm moet ingrijpen om de arme therapeuten voor de hongerdood te vrijwaren. Ook komt het herhaaldelijk voor dat een werkloze radiomonteur of kattensnijder in een geleende Cadillac naar een kliniek rijdt waar de functie van geneesheerdirecteur vacant is en jarenlang in de heilige witte tuniek, het uit de bioscoop bekende steriele gaasje onder de neus gebonden, de chirurgische messen staat te zwaaien met een gemak of het een wijwaterkwast gold.

Hoe is dit mogelijk? Hoe kan het bestaan dat onze sacrosancte geneesheren die minstens zeven jaar aan een universiteit hebben geploeterd, in een ommezien uit de zadel worden gelicht door de somnambule magnetiseur en de telepaat van de aardstralen, als de H. Hermanstad niet te hulp snelde?

En zo gaat dat nog enige tijd door: dokters weten niets en moeten zich keer op keer verlaten op grootspraak en bluf.

Nee, dan heeft **Gerard Reve** meer ontzag en waardering voor de medicus en zijn bedrijf. Hij heeft dan ook meerdere malen een succesvolle medische behandeling ondergaan, niet alleen recent, maar al lang geleden (1966) toen hij met een delirium tremens in een Assens psychiatrisch ziekenhuis was opgenomen. Hij was wel kritisch over de neuroloog die destijds op zijn koppogram (EEG) geen afwijkingen kon vinden behalve een 'pathologische onderbouw'. In brieven vroeg hij vaak advies aan de zenuwarts-schrijfster Vasalis en de waardering voor zijn huisarts Groothuyse is terug te vinden in *Brieven aan mijn lijfarts*. Begin jaren '90 vertelde hij Rooduijn dat zelf ook wel eens had overwogen arts te worden.

'Hij zou een goed arts en competent specialist zijn geweest, was zijn overtuiging. "Zeker in een primitief land. Maar achteraf is het toch goed dat ik voor een andere carrière heb gekozen. Ik zou mij op academisch niveau onvoldoende aanpassen en te briljant en artistiek en te weinig wetenschappelijk zijn. Dat wonderbaarlijke, bijna perverse mengsel van nederigheid en hoogmoed zou mij niet van pas zijn gekomen. De grootste specialisten en chirurgen blijven anoniem. Je redt de levens van ontelba-

re mensen en je ziet ze nooit meer terug. Dat is het offer van het beroep. En die mensen vertellen aan iedereen dat de groenten in het ziekenhuis niet eens gaar waren. Omdat de spruiten en de spinazie niet doorgekookt en nog herkenbaar en groen waren."

De auteur vond het begrijpelijk dat zijn vrienden bij hem om raad kwamen bij lichamelijk of geestelijk malheur: "Ik wist de mensen op te beuren. Bovendien ben ik een klein jaar, begin jaren vijftig, hulpverpleger geweest in een neurologisch ziekenhuis in Londen, het *National Hospital of Nervous Diseases*, een groot, wereldberoemd ziekenhuis."

Dit citaat is afkomstig uit het vorig jaar verschenen *Revelaties* van Tom Rooduijn. Daarin is evenwel ook - een minpunt voor de schrijver - Reve's rotsvaste vertrouwen in de astrologie te lezen, want tijdens een beginnende verliefdheid op Robert B. vraagt hij bij de wichelende zusjes Meijer een *spoedhoroskopaatsie* aan van de jongen.

Reeds de oude Grieken schreven af en toe over charlatans en kwakzalvers en in **Herodotus'** *Het verslag van mijn onderzoek*, een lezenswaardige kroniek van zijn reizen in vele landen, komen regelmatig kwakzalverspraktijken en trucs voor. Zo beschrijft hij het gebruik van bokkenpis (in Afrika) om epilepsie te genezen en komt hij met een mooi verhaal over onderlinge hulp door burgers die geen arts hebben. In het hoofdstuk Babylonische gewoonten lezen we daarover het volgende:

'Er is daar nog een andere gewoonte, die bijna net zo praktisch is. Dokters kennen ze niet: de zieken worden naar de markt gebracht. Voorbijgangers geven dan de patiënt raad over zijn kwaal, waarbij ze uit eigen ervaring putten of omdat ze iemand kennen die dezelfde klachten heeft gehad. Ze adviseren een middel waarbij zij zelf baat hebben gevonden of waarmee een ander was geholpen. Niemand mag een zieke voorbijgaan zonder een woord te zeggen. Je bent verplicht te vragen wat hem scheelt. Zij begraven hun doden in honing en hun rouwklachten verschillen nauwelijks van die in Egypte.'

Waarschijnlijk moet u bij deze beschrijving ook, net als wij, denken aan de Ned. Fed. Van Kankerpatiëntenverenigingen, NFK, die bij de totstandkoming van de folder *Pijn bij Kanker* zulke steken liet vallen. En misschien nog wel meer aan de website van journalist en ex-kankerpatiënt Kees Braam, die op zijn www.kankeractueel.nl blindelings doorvertelt wat hij

van elke willekeurige kankerpatiënt maar voor gunstigs te horen krijgt over alternatieve therapieën, of het nu om lichte therapie gaat of over de zogenaamde 'rehabilitatie' van Broekhuysen na de Millecam-affaire.

Herodotus leefde van 484-429 v. Chr., maar sommige patiënten zijn anno 2003 inderdaad nog niet veel verder gekomen dan de Babyloniërs die Herodotus beschreef.

Een andere Griek die een grote faam verwierf bij het ontmaskeren van charlatans was **Lucianus** (ca.120-180 na Chr.), van wie in 1996 de door Van Dolen vertaalde bundel *De ontmaskering van de charlatans* verscheen. Daarin maakt de verlichte Epicurist Lucianus een hardhandig einde aan de reputatie van drie personen onder wie de kwakzalver Alexander, die o.a. het orakel van Glykon (een door hem zelf bedachte god) oprichtte, dat in zijn tijd zeer veel klandizie trok. Hij schreef zichzelf een hoge komaf toe, als kleinzoon van Asklepios en zoon van Podaleiros, een goddelijke zoon van de genezende god. De aanpak van Lucianus doet sterk denken aan de filosofie van de VtdK, wier oprichters al zeiden dat het schelden op de kaarten geen zin heeft als niet ook de valspelers expliciet genoemd kunnen worden. Kritiek ad hominem, daar kon Lucianus ook wat van:

'Kortom, doe me een genoegen en stel je in gedachten eens de vreemdste combinatie van eigenschappen voor, een samenraapsel van leugens, list, bedrog, meened en schurkenstreken; het karakter van een gladjanus, een durfal, een waaghals, een doordouwer, maar ook met overredingskracht, geloofwaardigheid en het vermogen de schone schijn op te houden en zijn ware bedoelingen volmaakt te maskeren. Nog nooit is iemand na de eerste ontmoeting heengegaan zonder de overtuiging dat hij met de braafste, fatsoenlijkste en bovendien de eenvoudigste en meest bescheiden mens op aarde in contact was gekomen. Tot overmaat van ramp was hij gezegend met een brede kijk op de dingen, waardoor hij zich niet met kleinigheden ophield, maar steeds grootse plannen koesterde.

De sporen van zijn verwelkte schoonheid lieten zien dat hij ooit een bijzonder knappe jongen was geweest, hetgeen je ook van ooggetuigen kon horen. Hij hoereerde er destijds lustig op los en verkocht zichzelf aan iedere klant. Onder zijn minnaars bevond zich een kwakzalver, zo een die beweert te kunnen toveren en pretendeert te beschikken over plechtige bezweringsformules, liefdesamuletten, het vermogen je vijanden door demonen te laten bezoeken; die rustig zegt dat hij schatten kan opgraven en er-

fenissen kan bemachtigen. Het ontging deze man niet dat de jongen talent had en zonder enig voorbehoud bereid was om zijn handlanger te worden, even gefascineerd door zijn slechte inborst als de kwakzalver door diens schoonheid. Daarom heeft hij hem geschoold en hem van meet af aan gebruikt als hulpje, knecht en assistent. Officieel trad hij als dokter op, maar hij kende, zoals Homeros zegt van de vrouw van de Egyptenaar Thon, 'talrijke mengsels van kruiden, zowel geneeskrachtig als giftig', die hij allemaal aan zijn opvolger Alexander heeft nagelaten. Deze leraar en aanbidder kwam oorspronkelijk uit Tyana en maakte deel uit van het gezelschap dat altijd met de beruchte Apollonios optrok en diens kermisattracties door en door kende. Het is je nu wel duidelijk wat voor soort school hij heeft doorlopen.'

Toen Alexander volwassen werd verloor hij zijn aantrekkingskracht voor de oude kwakzalver en hij begon voor zichzelf. Op zijn beurt zou ook hijzelf zijn praktijken weer hebben overgedragen aan een charlatan. Met Alexanders praktijken zijn ook in onze tijd de nodige parallellen voorhanden, met name de zogenaamde goddelijke inspiratie waarop veel kwakzalvers zich beroepen, denk aan Jomanda die steeds met gene zijde communiceert, en ook zien we vaak het doorgeven van het bedrijf aan leerlingen, die niet zelden ex-patiënten zijn, waarvan de genezer ontdekt dat 'zij het ook kunnen!' Jomanda keek de kunst af van Gerard Croiset en de helderziende en orthomoleculaire Clara Ruizendaal was ook al patiënt bij Croiset en nam later zelf ex-patiënten in opleiding, die daarvoor veel moesten betalen en haar daarnaast nog geld moesten lenen, dat zij niet altijd weer terugkregen.

Ook in de oudere Nederlandse literatuur is wel het een en ander te vinden over kwakzalvers. Zo is er een zestiende-eeuws toneelstuk bewaard gebleven, gebaseerd op een oude, eerder door de Antwerpenaar **Marnix van St. Aldegonde** beschreven geschiedenis. In dit *Tafelspel van Meester Kackadoris* en de *een doof wijf met eyeren* is er sprake van een oud, doof vrouwtje dat weer mooi wil worden. Zij wil maar al te graag de hulp inroepen van 'deze quacksalver Mr. Kackadoris', van wie zij ook weet dat hij 'seer goet verstant heeft van de kouwe pis en om te schrapen de key, al waarse so groot als een ey'. Ook in Bredero's *Klucht van den Hoogduytsche Quacksalver* wordt de hoofdrol gespeeld door een kwakzalver, die niet eens als een schurk wordt afgeschilderd. Weliswaar leidt het door de impotente grijsaard aangeschafte middel

niet tot het zo vurig gewenste effect in de eerste huwelijksnacht (integendeel: hij krijgt een forse diarree), maar dat valt de kwakzalver niet te verwijten: een apotheker heeft de recepten verwisseld.

Maar laat ons nu eens kijken wat of er in de hedendaagse Nederlandse literatuur eigenlijk te vinden is over kwakzalvers. Het is vanzelfsprekend, dat we daarbij vooral op beschrijvingen van het dagelijks leven zullen stuiten met een hoog autobiografisch gehalte. Uitzonderingen zijn enkele dichters, die wat lichtvoetiger met het thema omgaan.

In die laatste categorie mag **drs. P.** natuurlijk ontbreken. Hij kwam niet alleen reeds in 1976 met de bundel *Beknopte natuurkunde van de gezonde mens*, maar maakte in 1975 zijn Waarzegsterslied, later onder de titel Helderziende opgenomen in de verzamelbundel *Tante Constance en tante Mathilde*. Wij zullen hier het gedicht in toto citeren omdat het op subtiele wijze onder de aandacht brengt dat altijd aan helderziendheid getwijfeld moet worden. Als het echt bestond dan zouden deze lieden immers elke week de voetbaltoto kunnen winnen en ook op de beurs meer kunnen binnenhalen dan bij wijze van spreken een Cor Boonstra met voorkennis. Quod non. Met de helderziende van drs. P. loopt het ook niet goed af:

Helderziende

Zij was geboren in Den Helder
Zij was fatsoenlijk, net en kuis
En van de vliering tot de kelder
Was alles helder bij haar thuis
Zij had twee helder blauwe ogen
Zij lachte met een held're lach
En hield ook heldere betogen
Geen wonder dat ze helder zag

Ik zie, ik zie wat gij niet ziet
Ik zie wat ligt in uw verschiet
Een erfenis, een donk're man
Ik weet er alles van

Zij had als knappe helderziende
Een uitgebreide klantenkring
Van danseres tot bankbediende
Van sloof tot roeivereniging
En zij voorspelde naar believen
Haar voorgespel was altijd prijs
Voor postbestellers zag ze brieven
Voor zeelui zag ze meest een reis

Ik zie, ik zie wat gij niet ziet
Ik zie wat ligt in uw verschiet
Een erfenis, een donk're man
Ik weet er alles van

Zij wist waarvoor ze zich moest wachten
Het water zou haar noodlot zijn
Dus meed zij meren, zeeën, grachten
Het bad, de brandweer en de Rijn
En desondanks, het zal u spijten
Verraste eenmaal haar de dood
Doordat zij haastig moest ontbijten
En stikte in een waterbrood

Zij zag, zij zag wat niemand zag
Maar ach, voor haar kwam toch een dag
Dat zij het niet precies kon zien
Heeft u dat ook misschien?

In Reve's mededelingen aan Rooduijn is er op enig moment ook sprake van een verbastering van het begrip kruidengeneeskunde, waarmee de Nederlandse Vereniging voor Fytotherapie (sinds 2002 aangesloten bij de FMWV) niet zo blij zal zijn geweest. De associatie tussen kruidengeneeskunde en kermisgeneeskunde, die de Schrijver hier treffend neerzet zal hen onwelkom zijn geweest. En men heeft het toch al zo zwaar: het paradepaardje St-Janskruid doet blijkens recent onderzoek weinig en vertoont interacties met allerlei andere middelen, zodat voorzichtigheid geboden is, terwijl Numico op 3 mei 2003 bekendmaakte dat het alle producten met Ephedra van de markt gaat nemen, hoewel men 'niet twijfelt aan de veiligheid, mits ingenomen volgens de voorschriften'. Reve aan het woord tegen Rooduijn:

Een ander voorbeeld: 'Als jongen van een jaar of 11, 12 zag ik in een rariteitentent op de kermis, in een kistje met kippengaas, een vrouwenhoofd zonder lichaam. Dat sprak de taalkundige anomalie: "Ik ben Nonnie Blanda, de oudste van drie zusters. Mijn moeder was een *kruidkunde*".

De Vlaardingse schrijver **Levi Weemoedt**, thans woonachtig te Assen, deed in 1987 zijn onvergetelijke bundel *Liedjes van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur* het licht zien met daarin als hoogtepunt het gedicht *Au clair de la lune*:

Lichaamstaal

Een therapeut aan een lantaarnpaal. Dat noem ik nog eens lichaamstaal!!

De bundel verscheen vrijwel gelijktijdig met *Het lichaam ligt nooit* van haptonoom Ted Troost. In 1986 had Weemoedt in *De ziekte van Lodesteijn*, een autobiografisch verslag gedaan van zijn tot afkeuring als leraar leidende 'ziekte', vooral bestaande uit aanvallen van duizeligheid en wegrakingen. Over zijn vakgenoten was hij niet erg positief: de leraren Nederlands

aan zijn school lezen één boek per jaar: *Elseviers Belastinggids*. Zijn contacten met neuroloog, cardioloog en huisarts worden levensecht en komisch beschreven, maar zijn moeder had maar weinig op met dergelijke gestudeerde dokters. En terwijl Lodesteijn via 32 elektrodes is verbonden aan EEG-apparatuur moet hij plots aan zijn moeder denken:

'Ze had hem voor gek verklaard als ze gehoord had hoeveel ziekenhuizen hij de laatste tijd van binnen gezien had. 'Ziekenhuizen,' hoorde hij haar smalend zeggen, 'daar gaan de mééste mensen dood!' Niet één dokter of specialist had ze vertrouwd. Gestudeerde artsen die uit een boekje genezen, ze kon de lucht daarvan niet verdragen. Als ze iets mankeerde ging ze nooit naar een dokter maar naar een strijker, een homeopaat, die en passant ook nog haar toekomst voorspelde. En dat alles tegen een billijke prijs. Als gevolg van deze regelmatige bezoeken had ze een kast uitpuilend van wonderbaarlijk genezende zalfjes, kruidenextracten en tonica, die het aantal ziektes dat een mens kan oplopen in zijn korte leven vele malen overtroffen. Omdat het spul toch op moest hadden Lodesteijn en zijn zusje een groot deel van hun jeugd rondgelopen in plakkerige smeerseltjes die bij de geringste temperatuurstijging een neerdrukkende geur verspreidden. Het was voor hen een feest als ze een gewoon aspirientje mochten of een APC. Ze beschouwden het als een traktatie en deden er extra lang mee. Ook zeiden ze tegen hun moeder dat de hoofdpijn onmiddellijk was verdwenen. Zonder haar ooit te overtuigen. Ze bleef zweren bij paranormale genezers die vanaf hun geboorte over buitengewone gaven beschikten. Dat zag Lodesteijn niet van hen af, als hij wel eens met haar meeging. De wonderdokters maakten op hem een buitengewoon normale indruk, hij vond ze eerder grauw dan opvallend. Ze hadden niets van een kleurrijke medicijn-man. Maar in die fletsheid school juist de aantrekkingskracht die ze op zijn moeder uitoefenden. Haar leven lang had ze de overtuiging dat ze alleen beter gemaakt kon worden door iemand die daar zienderogen slechter van werd. Genezen kost kracht, genezen vergt een offer. De daad der genezing is niet vrijblijvend maar laat de genezer uitgeput in zijn stoel achter. Zo was ze het gewend bij haar handopleggers, paragnosten en kruidendokters, die ze inderdaad voor het merendeel had overleefd. 'Geen CAO-dokter aan mijn lijf,' zei ze, 'dat jij dáár naar toe gaat, je hebt nog wel gestudeerd! Je moest beter weten. Zo'n dokter doet twee minuten of hij luistert en stuurt je door naar een andere dokter.

Nederland voedt zichzelf. En hoe hard je ook van een dokter naar huis rent, de rekening ligt er altijd eerder dan jij! Zo is het toch? En waarvoor? Omdat hij een briefje heeft uitgeschreven. Je weet toch hoe dat gaat. Dokters zijn altijd rijk en op vakantie. In het voorjaar, 's zomers en 's winters nog een keer. Het kan niet op. Is het niet erg om een wintersportvakantie te verdienen aan het lijden van je medemens? Waar moet zo'n man aan denken als hij de besneeuwde berghelling afstuift? Ging de Here Jezus op vakantie? Ik ben blij dat die tenminste niet tussen het genezen van de lammen en blinden ging skiën in de heuvels van Samaria! Ja, lach daar maar om. Dan is er nog één die zich om het lijden van de mensen bekommert. Pas jij maar op met jouw twijfels. De Lieve Heer zelf was een natuurgenezer...!

In 1994 bereikte verpleeghuisarts en filosoof **Bert Keizer** in één klap een groot publiek met zijn *Het refrain is Hein. Dagen uit een verpleeghuis*. De schrijver geeft een realistische beschrijving van de dagelijkse praktijk van de verpleeghuisgeneeskunde en maakt zich over de waarde van de geneeskunde voor zijn cliëntele weinig illusies zonder overigens gedesillusioneerd te zijn. Hij signaleert alleen bij zijn jongere collega's (Jaarsma en De Gooyer) een te groot optimisme over de mogelijkheden van de geneeskunde. Kritisch als Keizer staat ten opzichte van de gewone geneeskunde, van de kwakzalverij heeft hij een bijna fysieke afkeer. Dat leidt tot mooie passages.

'De Gooyer is met zijn zoontje naar de huisarts geweest. Het kind had ontstoken amandelen en bleef maar hóesten. Hij dacht, ik pak dit netjes aan, ik ga niet zelf aan mijn kind dokteren. De collega beklopte en beluisterde de kleine en ried een consult bij de KNO-arts aan. In afwachting van dat consult werd hij weggestuurd met een receptje voor 'druppeltjes' dat hij zich in de hand liet drukken. Volgende patiënt graag, en tot ziens.

Pas toen hij op straat stond zag hij dat de arts homeopathische druppels had voorgeschreven. Hij wilde geen scène maken waar zijn zoon bij was, dus bracht hij hem eerst naar huis. Toen fietste hij, een mooie woede opbouwend, terug. Metafysisch mag De Gooyer een groot vernevelaar wezen, over de aard van ons vak is er in hem een grote nuchterheid gegroeid.

Collega had hem enigszins verbaasd opnieuw in haar spreekkamer verwelkomd. Hij had haar ferm, maar niet onbeheerst toegesproken: 'Beste collega, ik eis van u dat u mij en mijn kind behandelt volgens een methode die op rede-

lijke wetenschappelijke gronden berust. Ik heb u nooit aangegeven enige sympathie te koesteren voor het gedachtegoed, als we het zo kunnen noemen, van Hahnemann en wens dan ook niet op grond van die onzin te worden behandeld.'

Ze vond dat hij zich erg opwond.

'Klopt', gaf De Gooyer toe, 'misschien maakt het volgende voorbeeld u duidelijk waarom. Stel u komt bij mij met uw moeder die haar heup heeft gebroken en in afwachting van de chirurg, die pas de volgende dag kan komen, geef ik u alvast een flesje Lourdeswater mee. Dan zult u toch zeggen: Ben je helemaal belazerd? Wie denk je datje voor je hebt? Clown!'

Ze vond het voorbeeld overdreven.

'Geef niet. Ik heb nog twee dingen te zeggen: schrap mij en mijn gezin uit uw bestand en, sorry, maar ik dien hierover een klacht in. Ik vind dat u het vertrouwen in de stand ondermijnt.'

Die klacht echter, dat mag niet van zijn vrouw, en zij heeft ook zo haar twijfels over het nemen van een andere huisarts.'

Even later in hetzelfde hoofdstuk de korte mededeling:

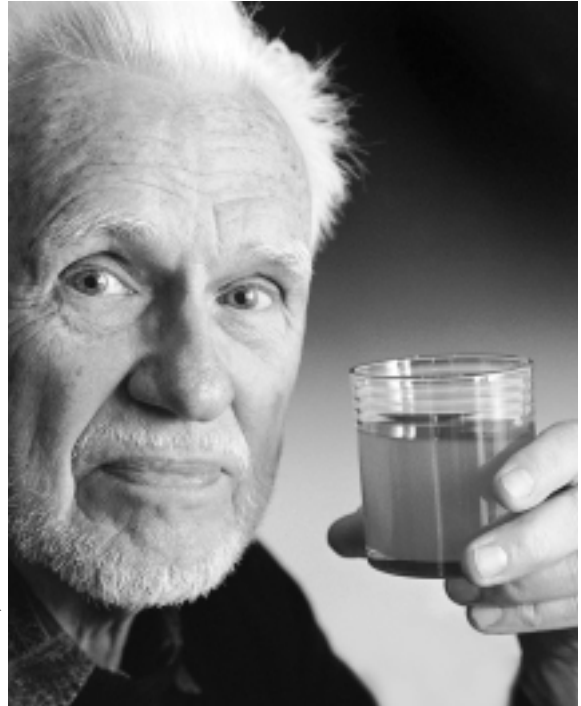
'Op een poster in de hal beneden staan enkele activiteiten in ons buurtcentrum opgesomd:

- Willem Beusekom: Hypnotherapie en trainer neurolinguïstisch programmeren.
- Olga Reikilentra: Asklepion voor healing en genezing.
- Aafke Stermerding: Adviezen over pyramidale energieën.
- Geerdt Bezemer: Reïncarnatie-therapie.

Ons lichaam als laatste toevluchtsoord voor flarden van oude wereldbeelden. Maar alternatieve automonteurs bestaan niet.'

Terwijl in Herodotus reeds het uitwendig besprenkelen met urine van de bok als therapie voor epilepsie is beschreven en er ook een verhaal te vinden is waarin door de goden aan een met blindheid geslagen man genezing wordt beloofd als hij zijn ogen behandelt met urine van een vrouw, die slechts met één man heeft geslapen, hetgeen in de praktijk tot zeer teleurstellende bevindingen leidt (het duurt erg lang voordat hij zijn gezichtsvermogen op deze wijze herwon, ook de urine van zijn eigen echtgenote hielp niet...), denkt menigeen dat het drinken van de eigen urine een recente gekkigheid is uit de natuurgeneeskunde. Vermoedelijk is dat onjuist en volgens insiders is de eigen urinetherapie terug te voeren op eeuwenoude Ayurvedische geneeswijzen uit het oude India. De schrijver van het bij Elmar uitgegeven boekje *De gouden fontein*, Coen van

der Kroon, beschrijft hoe u kunt wennen aan inwendig gebruik van de urine: eerst uitwendig toepassen bij huidverzorging, schaaf- en snijwondjes, brandnetel- of insectenbeten. Daarna is de overstap naar drinken makkelijker en dat kan helpen tegen wintertenen, eczeem, astma en kanker.

Toon Poortvliet/HH

Robert Linschoten "Lekker bakkie...!"

Groot liefhebber van de urinetherapie is Robert Linschoten, arts natuurgeneeskunde en orthomoleculair arts. De ouderen onder ons herinneren zich zijn naam als degene, die in 1988 een klacht indiende tegen Van der Smagt, die zich in een artikel in *Medisch Contact* kritisch had uitgelaten over alternatieve artsen. Linschoten was opgestookt door Aakster en meende het niet zo kwaad, maar Van der Smagt werd door de KNMG-rechtspraak gedwongen tot een stalinistische zelfbeschuldiging en rectificatie, waarna hij zijn KNMG-lidmaatschap opzegde. Een schandvlek op de geschiedenis van de KNMG, die in die tijd en ook nu nog een veel te tolerante houding inneemt ten opzichte van alternatieve genezers in haar kring. In een artikelenserie over anders behandelen van het *Algemeen Dagblad* enkele jaren geleden kwam Linschoten op 24 december 1999 uitgebreid aan het woord en bepleitte het drinken van de eigen urine met verve: de mensen in Nederland zijn volgens conservatief onder het motto wat een boer niet kent, dat vreet hij niet. En er zitten toch zo veel nuttige stoffen in de urine, ter-

wijl het ook nog eens goed laxeert. En omdat het nogal eens tot braken leidt is het ook handig tijdens Linschotens vasten- en reinigingskuren. Zelf drinkt hij 'regelmatig' een glas eigen ochtendurine (zie foto).

In de secundaire literatuur over o.a. Gerard Reve vonden wij het volgende verslag van schrijvers' bezoeken aan huize Jagtlust te Laren, waar in de jaren '70 talrijke jonge kunstenaars het onderkomen van Fritzi ten Harmsen van der Beek frequenteerden. Dat gold ook voor de nog jonge Reve.

'Het was, vonden ze, een lieve jongen en je kon erg met hem lachen. Zo plaste hij tijdens een feestje ooit eens een bierglas vol en zette het ergens neer. Toen Fritzi het even later oppakte, trok ze een gezicht: "Dat is pis!" "Is dat pis?" vroeg Van het Reve, die net kwam aanlopen. Zonder een spier te vertrekken zette hij het glas vervolgens aan zijn mond en dronk het tot de bodem leeg. "Dan moet je wel erg veel van jezelf houden," zoals uitgever Theo Sontrop later opmerkte.'

Houtsmullers doorbraak kwam na een optreden in een tv-uitzending van de RVU, waarin men op het goede idee was gekomen om de tv-kok Braakhekke (nomen est omen) te laten reageren en koken volgens Houtsmullers adviezen. Houtsmuller ging volledig los zoals dat tegenwoordig heet en orakelde onbekommerd over vette vis, rauwe groente en ander kankerrammers. Zijn eigen wondergenezing van een uitgezaaid melanoom schreef hij uiteraard toe aan de Houtsmullertherapie en natuurlijk niet aan de zeer zware behandeling met 'mosterdgas' waaraan hij was blootgesteld geweest. De 'uitzaaiing' in zijn nieren kwam immers daarna. Na de uitzending kwamen de telefonisten oren en handen te kort om de duizenden die meer wilden weten van de Houtsmullertherapie te woord te staan en van de folder te voorzien. De rest van het verhaal is bekend en de VtdK is er nog altijd trots op de man te hebben ontmaskerd. Bij het KWF is hij nooit volledig in ongenade gevallen, ondanks de door hem gedebiteerde onwaarheden.

De dichter **Jan Boerstoel** is ook niet dol op tv-koks:

Televisiekoken

Wat is die fijne keuken fijn om mee te maken!
De televisie-chef haalt alles uit de kast
tot culinair genot van zijn bekende gast
en ter promotie van diverse goede zaken:
van pakjes soep en saus voor
luie lekkerbekken

tot boekjes of het eigen restaurant aan toe.

Hij wordt het slempen ogenschijnlijk
nimmer moe,
terwijl hij ondertussen almaar door
blijft kwekken.

Dus raakt mijn buik al vol als ik alleen
zo'n kop zie...

En zo wordt anorexia alsnog een optie.

Het thema van de Boekenweek 2003 was dit jaar leven en dood. Schrijver van het boekenweekgeschenk, deze keer verschenen in een oplage van 700.000, was **Ronald Giphart**. De titel van dit aan de dood gewijde boekje luidde *Gala*. Al eerder schreef Giphart op een aangrijpende manier over de dood. In zijn laatste roman *Ik omhels je met duizend bloemen* (Uitg. Podium) beschreef hij uitgebreid de laatste levensmaanden van zijn aan MS lijdende en vroeg overleden moeder, het voormalig PvdA-kamerlid Wijnie Jabaai. Deze bezocht in haar wanhoop ook meerdere alternatieve genezers en Giphart schreef daarover onder meer de volgende passage (p. 206):

Het blinde kruidenvrouwtje ging mijn moeder genezen door over de foto's te aaien, beloofde ze. 'Mamma, dat geloof je toch niet?' zei ik, walgend van ergernis.

'Ik ben niet in de positie dat ik zoiets niet kan geloven,' zei mijn moeder. 'Mijn neurologen zijn de strijd aan het opgeven, en dus moet ik iets anders proberen. Baat het niet, dan schaad het niet.'

En zo bezocht mijn moeder tientallen kruidenvrouwtjes, homeopaten, paardenfluisteraars, kleurenmagnetiseurs, handopleggers, acupuncturisten, gifmengers Jomanda's in alle soorten & maten en andere peperdure kwakzalvers, waarbij ik me weer zeer aan mezelf ergerde als ik tijdens de behandeling van zo'n willekeurige oplichter dacht: wat hoop ik dat jij door een acute vorm van hersenkanker wordt getroffen en zult moeten toegeven dat je niet in staat bent ook maar iemand te genezen, jezelf bijvoorbeeld."

Treffend schildert Giphart hier de dwangpositie van de familieleden van een wanhopige zieke, die kosten noch moeite noch pijn spaart om een laatste strohalm te vinden. De naaste verwanten en de artsen zijn wreed als zij dergelijke patiënten hun laatste hoop ontnemen, maar zien tezelfdertijd knarsetandend hoe valse hoop en financiële uitbuiting hier hand in hand gaan.

In **Voskuils** monumentale roman *Het Bureau* komen op verschillende plaatsen alternatieve geneeswijzen ter sprake. De schrijver moet er

niets van weten. Wij hebben daaraan al eens een korte beschouwing gewijd en willen de lezer daarom verwijzen naar de betreffende publicaties. Om de lezer toch even de smaak ervan te laten proeven hier één citaat, afkomstig uit deel 2, pagina 405:

“Hij (Anton) ziet er de laatste tijd niet goed uit, vond Buitenrust Hetteema. Hij heeft altijd zijn ups en downs gehad.’ Ik heb hem al eens gezegd dat het goed zou zijn als hij eens een homeopaat raadpleegde.’ Een homeopaat?’ vroeg Maarten verbaasd. ‘Ja, waarom geen homeopaat?’ ‘Ik ben opgevoed met het idee dat dat kwakzalvers zijn.’ ‘Wat kun jij toch soms merkwaardig ouderwetse ideeën hebben. Ik zal eens een boekje over antroposofie voor je meenemen.” Maarten lachte. Hij keek uit het raam.’

Deze korte bloemlezing moet incompleet zijn. Er is vast meer te vinden over de rol van de kwakzalver in de hedendaagse literatuur. Wij roepen hierbij onze lezers op om de redactie of ondergetekende te attenderen op vergelijkbare passages. Bezien zal dan worden of ook die voor publicatie in het NTtdK in aanmerking kunnen komen. Toevalligerwijs zijn vrijwel alle hierboven geselecteerde citaten vrij negatief over de kwakzalver, maar ook meer positief uitvallende passages komen uiteraard in aan-

merking. Waarom zouden niet ook schrijvers soms ten prooi vallen aan de mooie praatjes van de kwakzalver? Was niet zelfs Maarten ‘t Hart, totdat wij hem nader informeerden, een halve aanhanger van Houtsmuller? ●

Literatuur.

- Boerstoeel, Jan. *Altijd het niemandsdier*. Bert Bakker, 2001, p. 13.
Drs. P. Tante Constance en tante Mathilde. Nijgh & Van Ditmar, 1999. p.134
Giphart, Ronald. *Ik omhels je met duizend bloemen*. Podium, 2000, p. 206.
Hermans, W.F. *Het sadistisch universum 1*. Bezige Bij, 1985, dertiende druk, p. 85.
Herodotus. *Het verslag van mijn onderzoek*. Sun, 1995, vert. H. van Dolen, p.128, 177 en 334.
Keizer, Bert. *Het refrein is Hein. Dagen uit een verpleeghuis*. Sun, 1994, p. 281-2.
Lucianus. *De ontmaskering van de charlatans*. Atheneum & Van Genneep, 1996, vert. H. van Dolen, p.76.
Meulenberg, Frans. *Een Fistel van Tijd. Belvédère*, 1997.
Renckens, Cees. *Het Bureau en de kwakzalverij*. In: *Kwakzalvers op kaliloog*. Prometheus, 2000, p. 103-109.
Rooduijn, T. *Revelaties. Gerard Reve over zijn Werk & Leven*. Conserve, 2002, p.72, 77, 79 en 178.
Weemoedt, Levi. *De ziekte van Lodesteijn*. Contact, 1987, p. 75.
Weemoedt, Levi. *Liedjes van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur*. Contact, 1987, p.18.
Zijl, Annejet van der. *Jagtlust*. Meulenhoff, 1998, p. 88-9.

● Kort ●

Wat heet mooi?

De mooiste apotheek van Nederland staat in Amsterdam. Althans volgens de jury van de Nederlandse Design Prijzen. Op 8 mei kreeg het ontwerp bureau Concrete de Designprijs in de categorie 'Verkoopomgevingen' voor zijn interieurontwerp van de DeLairesse Apotheek. Opvallend is een boomstam in het midden van de zaak, die volgens de ontwerpers tot uitdrukking moet brengen dat natuurgeneesmiddelen eenzelfde waarde toegekend moet worden als reguliere medicijnen. ●

Voetreflexzonetherapie

Met het terugdringen van het aantal ligdagen in ziekenhuizen, het versnelde ontslagbeleid, de toenemende vergrijzing en de wens van velen om thuis te overlijden zijn de instellingen voor thuiszorg steeds belangrijker en groter geworden. Directeuren van deze organisaties zetelen tegenwoordig in dure gebouwen in directieka-

mers met hoogpolig tapijt. Er gaan grote bedragen om in de sector en de herinnering aan de oude kruisverenigingen vervaagt gaandeweg. Reden te meer om te bezien of de geldmiddelen, deels opgebracht uit contributies en deels via de AWBZ en dergelijke, wel goed besteed worden. Dat dat niet altijd het geval is werd ons recent gemeld door een oplettend lid van Thuiszorg Gooi en Vechtstreek, dat zijn contributie terug eiste, nadat er in de rubriek Nieuws van het Servicepakket van het clubblad melding was gemaakt van de voetreflexzonetherapie en van de korting die de leden daarbij konden krijgen. Volgens de tekst helpt de voetzooltherapie tegen hoofdpijn, verstopping, chronische vermoeidheid en stress, omdat ieder onderdeel van het lichaam een eigen plek op de voet heeft. Ook preventieve inzet van het voetzooldrukken werd aangeraden als 'onderhoud'. Een behandeling van een uur kost voor A- en B-leden 35 Euro en voor C-leden 35 Euro. Bel met de ledenservice: 035-6924495. En dan maar hopen, dat je geen halve zool aan de lijn krijgt... ●